

Orgaan van de „Vereniging Vrienden van de Zaanse Schans” — Verschijnt 4 x per jaar

Goedgekeurd bij K.B. van 16 augustus 1967

Secretariaat: A. Voorbergen, van Ostadestraat 7, Zaandam

oktober 1967 No. 23

Postgiro 742899 ten name van penn. Ver. Vrienden van de Zaanse Schans, Wormerveer.

HET HAREN-MAKEN

Aan het Zonnewijzerspad no. 1, staat het huis dat voorheen een haremakerij onderdak gaf. Onderstaand een beantwoording van de vraag: wat betekent dat, het maken van haren?

Het is gebleken dat vele mensen de betekenis van het woord haremakerij niet kennen. Lang niet iedereen weet dat in de Haremakerij, nu op de Schans, eeuwenlang haren zijn gemaakt ten behoeve van de oliemolens. Haren zijn gevlochten matjes van paardehaar, van speciaal model, met spekveters in leren omslag genaaid. Zonder deze haren kan een oliemolen geen olie persen. Tussen de harenmatjes werden n.l. de veekoecken geperst, en de olie ontweek door het vlechtwerk.

Toen de vele tientallen oliemolens in vroeger jaren dag en nacht lijn- en raapzaad verwerkten, konden ze heel wat haren gebruiken, want er waren per molen 4 haren tegelijk in gebruik, twee in de voorslag- en twee in de naslagpers. En veel langer dan een jaar ging een haar zonder reparatie niet mee, want zij stonden bloot aan hitte en zware druk. In de Zaanstreek waren destijds 4 haremakerijen, 1 op Zaandam, 1 op de Koog Zuid en „onze” haremakerij op de Koog Noord dan nog een kleine dito te Wormerveer, die later werd overgenomen door „onze Haremakerij”. In de oliemolen „de Zoeker” te Zaandijk hebben wij nu nog een oude rekening van geleverde haren, gedateerd 1673.

Toen de wind-olieslagerijen verdrongen werden door de fabrieken, zo omstreeks 1900, werd de behoefte aan haren steeds kleiner, omdat de fabrieken die in het begin van hun bestaan ook met haren werkten, al spoedig overschakelden op hydraulische persen en zodoende per fabriek het werk van tientallen molens konden verzetten. De molens verdwenen als „sneeuw voor de zon” en de enkele die het volhielden behielpen zich met opgekochte haren uit gesloopte molens. Omstreeks 1930 werd dientengevolge het harenmaken gestaakt en niets herinnert er meer aan hoe dit in z'n werk ging. De juiste wijze van vlechten was slechts aan enkele vaklieden bekend en geschiedde in een afgesloten

ruimte; in onze haremakerij op de bovenverdieping, waar nooit iemand anders werd toegelaten. Thans is niemand meer instaat om ons te vertellen hoe een haar gemaakt moet worden. Toen van 1956-'58 de molens „de Ooievaar” en „de Zoeker” werden gerestaureerd en in bedrijf gesteld, bleken de nog aanwezige haren praktisch onbruikbaar te zijn, op een enkele na. De heer Gruijs van „de Ooievaar” kreeg echter een tip, dat in België nog een haremaker werkte en het lukte via deze man een compleet stel haren aan te schaffen. Oorspronkelijk was de Belg dan ook haremaker, hij deed dit echter sinds jaren niet meer en maakte uitsluitend vloermatten.

Ook „de Zoeker” kreeg een compleet stel voor beide persen, zodat wij weer goed waren „ingespannen”. Eén ding vergaten wij echter, n.l. dat deze haremaker ook niet het eeuwige leven beschoren was, en wij verlieten ons op zijn zoon, die bij hem werkte. In 1963 togen wij weer naar Vlaanderen om een „haren order” te plaatsen, maar 't was te laat. De zaak was verkocht, de oude heer die tegen de tachtig liep, takelde danig af en zijn zoon werkte nu op een grote tapijtfabriek. Hij kon geen haren maken zonder de hulp van zijn vader, en daar stonden we, wat nu? De vereniging „Zaanse Molen” besloot te trachten de harenbanken en gereedschappen van de Belg te kopen, voor zover die er nog zouden zijn. Inderdaad was in de uitgesloopte werkplaats alle apparatuur aanwezig, blijkbaar had niemand er interesse voor gehad. Toch duurde het nog een jaar voor de oude heer er afstand van wilde doen. Intussen was de Centrale Werkplaats „de Boerejonker” te Zaandam ingeschakeld om te proberen haren te maken volgens de oude nog bestaande modellen. Aangezien paardehaar nergens was te krijgen in voldoende hoeveelheid en lengte, werd sisalvezel gebruikt, hetgeen vrij aardig ging, maar na vele pogingen moest men het opgeven, het vakgeheim liet zich niet onthullen, en er kwamen geen bruikbare haren. Toen wij de haremakersbanken uit België naar de molen 't Pink op de Koog hadden gebracht - en dat transport is alleen al een heel verhaal - bleken we nog net even ver te zijn.

Toch zijn wij van mening dat deze hele apparatuur oorspronkelijk uit de Zaanstreek afkomstig is en later naar België is verhuisd. Maar nu wist niemand de werking er van. Inmiddels was de mattenvlechterij van „de Boerejonker” overgenomen door het Blindeninstituut bij Laren. Nadat wij deze directie over onze moeilijkheden hadden ingelicht, was deze zeer enthousiast om dit probleem op te lossen. Wij lieten hen de Belgische banken zien, maar ook zij konden er niet uit wijs worden. De vraag bleef: hoe komen we achter de constructiemethode en . . . aan paardehaar. Dit laatste schijnt nu naar een oplossing te gaan. Eén onzer molenrelaties, een groot levensmiddelenbedrijf, heeft ergens in Zuid-Amerika nauwe contacten met vee- en vleesleveranciers op grote schaal en kan zeer waarschijnlijk via deze relaties de staarten van het slachtvee verkrijgen. Ook kwam er, nu kort geleden, bericht uit Laren, dat men een heel eind op de goede weg was, uit te vinden hoe een „haar” in elkaar zit, zodat wij in de hoop leven, metertijd een uitgestorven Zaanse handwerk achterhaald te hebben en de laatste nog in bedrijf zijnde windoliemolen te kunnen laten werken.

Maar ook met paardenhaar waren de moeilijkheden niet uit de wereld geholpen, want men bleek niet in staat om er lange strengen van te vlechten. Daar is een vele meterslange lijnbaan voor nodig, en . . . de man die daar verstand van heeft. Inmiddels kwam „Laren” met een haar voor de dag van sisaltouw, die men volgens een eigen vinding in elkaar had gekregen. Het vlechtwerk wijkt iets af van het origineel, want nogmaals gezegd: het originele haar is *niet* na te maken. Nadat het haar een week had gewerkt in de voorslagpers van „de Zoeker”, scheurden de koekenzakjes de z.g. „bullen”. Hiervan hadden we de oorzaak gauw achterhaald, en we hopen dat het instituut in Laren hier ook weer raad voor weet. Verder werkte het haar prachtig, dat moet gezegd. Wij dienen af te wachten hoe lang zo’n haar van sisalvezel ’t uithoudt, maar we hebben nu tenminste iets, dat we kort geleden nog niet hadden: de mogelijkheid om aan haren te komen voor de laatste oliemolen die nog in bedrijf is.

Zaandijk

J. Kaal

JAARVERSLAG 1966-1967

Zonder overdrijving mag worden gezegd, dat wij een voor spoedig verenigingsjaar achter ons hebben liggen. Het ledental steeg van 581 naar 738; een forse vooruitgang dus. Van deze leden wonen er 13 in het buitenland. Zeven leden hebben zich inmiddels aangemeld als lid voor het leven en het hiervoor verschuldigde bedrag van tenminste f150,— voldaan.

De verkoop van de legpuzzel is een groot succes geworden. Deze verkoop (8000 ex.) alleen al leverde een winst op van ± f 8000,—. Hierbij mogen wij niet voorbijgaan aan de belangeloze medewerking van de directie en staf van Drukkerij Huig N.V. te Zaandam. Een nieuwe oplage van 5000 puzzels is inmiddels in produktie genomen. Hiervoor is van de winst van de vorige oplage f 3000,— gereserveerd. De parkeerwachter op het terrein van de Zaanse Schans, de heer J. Hollenberg, hebben wij bereid gevonden de puzzelverkoop te verzorgen, hij maakt tevens propaganda.

Door hem zijn inmiddels enige honderden puzzels verkocht. Binnenkort zal worden gestart met een grote propaganda-actie in de Zaanstreek, teneinde te trachten het ledental te verhogen tot tenminste 1000.

De bewaarmap voor de verenigingsorganen is goed verkocht. Een kleine voorraad is nog bij de sekretaris aanwezig. Aan het begin van het verenigingsjaar werd als nieuw bestuurslid gekozen de heer A. Voorbergen. Hij werd benoemd als sekretaris in de plaats van de heer B. Ijskes. De heer Ijskes is als bestuurslid aangebleven.

Juist voor het uitkomen van dit orgaan berichtte ons bestuurslid de heer G. C. Huig ons, dat hij i.v.m. verhuizing naar Terschelling zijn functie moet neerleggen. Vanaf deze plaats mogen wij de heer Huig, die vanaf de oprichting 2e voorzitter is geweest, van harte dankzeggen voor het vele werk dat hij heeft willen verrichten.

Het bestuur vergaderde op 6 december 1966, 25 april en 28 september 1967.

ONZE VIJFDE JAARVERGADERING

Op dinsdag 7 november hopen wij weer onze ledenvergadering te houden in Restaurant „De Walvis” (Blauwe End). Aanvang 8 uur.

Het is zo langzamerhand een traditie geworden dat wij onze leden op deze wijze uitnodigen. Een groot aantal geeft er gevolg aan. Van harte welkom.

Agenda: Openingswoord

Notulen

Bespreking Jaarverslagen

Causerie van de voorzitter over:

„Aspecten van Nieuw Zeeland, speciaal de houtbouw” met dia’s

Rondvraag

Sluiting

KASOVERZICHT PER 30 SEPTEMBER 1967

<i>Ontvangsten</i>		<i>Uitgaven</i>
Saldo per 1/10 '66	f 5.349.90	Afdracht Stichting f 5.000.—
Contributies Nutsspaarbank	„ 1.593.75	Tegeltableaux „ 930.60
„ Postgiro	„ 4.370.—	Geschenk Schilderij aan Stichting „ 1.200.—
Giften	„ 3.516.60	Molenplaten „ 150.—
Verkochte mappen	„ 377.75	Zaanse Schansplaten „ 455.—
„ losse nummers	„ 8.75	Opbergmappen. „ 250.—
„ puzzels	„ 5.607.42	Drukkosten orgaan „ 137.—
Rente Nutsspaarbank	„ 95.75	Alg. onkosten, porto enz. „ 778.14
		Saldo per 30/9 '67 (spaarbank) „ 11.411.67
		„ „ 30/9 '67 (postgiro) „ 607.51
	f 20.919.92	f 20.919.92

NIEUWE LEDEN

De stroom van nieuwe leden houdt aan. Zo sterk dat wij thans niet allen kunnen vermelden. Amsterdam en Zaandam dus in het eerstvolgende nummer.
Intussen: zijt welkom nieuwe Schansgenoten!

Arnhem

Mevr. A. E. Peters-Vis, Paul Krugerstraat 4

Castricum

Mevr. L. J. van Ballegooijen-Prins, Dr. Leenaersstraat 13

Den Haag

Mr. D. J. Buter, Smaragdhorst 461
H. J. van de Velde, Archimedesstraat 62

Haarlem

J. P. Starreveld, Delftlaan 45

Harderwijk

J. v. d. Brink, Karel Doormanlaan 11

Heemskerk

A. Geldermans

Heemstede

L. C. M. Breukels, Raadhuisstraat 30

Heerlen

Mevr. Snelleman, Tacitusstraat 88, Heerlen (Aarveld)

Hoogkeppel

H. Sijthof

Hoorn

Vormingscentrum, Dijk en Duin, Wilhelminastraat 2

Koog aan de Zaan

A. J. van Breemen, J. de Wittestraat 77
Mej. E. v. d. Goot, Raadhuisstraat 58

Krommenie

A. Honing, Braillestraat 5

Rotterdam

T. M. van der Koogh, Jan Evertsenplaats 56

Santpoort (Zuid)

D. H. van Blankenstein, Papenburghlaan 30

Utrecht

Mevr. M. H. Prins-Lindner, W. Barentzstraat 81

Vlissingen

H. J. Kessler, St. Kruislaan 17

Westzaan

C. Meeuwensen, J. J. Allanstraat 328
D. Molenaar, Watermolenstraat 106

Wormer

J. Brand, Knollendammerstraat 15

Wormerveer

Directie Wessanens Koninklijke Fabrieken, Zaanweg 51

Zaandijk

P. N. Helsloot, Morgenstarstraat 51
F. Krom, Talmastraat 17
T. Stelling, Dr. Jan Mulderstraat 32

Zwolle

Mevr. A. C. M. Avis-Vis, Veerallée 51

BUITENLAND

Zwitserland

A. Pelt, „le Mistral”, Hermanca, Genève

West-Australië

P. van der Steen, 226 Middleton Road, Albany

GOED JAARS ENDJES

Voorheen bouwde men als men een goed jaar in zaken had, weer een eind aan zijn (houten) woning. Zulk een verlengstuk noemde men een „Goed jaars end”.

* De winkel aan de Kalverringdijk

De antieke winkel van Albert Heijn, waarover wij in ons nummer van mei 1965 reeds schreven, is in mei van dit jaar gereed gekomen. Telkens zien wij de bezoekers van de Schans zich voor de raampjes verdringen om iets van de werkelijk unieke inventaris te zien. Dat „iets” is dan de koffiemolen, het botervat, de weegschaal, de suikerbroden, de hooivorken enz. Bezichtiging van het inwendige van de winkel: op aanvraag vooraf.

* Er is een botenbouwer

Na veel zoeken heeft de Stichting iemand gevonden die zijn bedrijf naar „de schuur van Brouwer”, gelegen aan het einde van het Zonnewijzerspad, wil verplaatsen. Dat is niet mis, want de heer H. W. van Kempen komt uit Wolphaartsdijk (Zeeland), waar hij een scheepswerfje drijft. Het zal de levendigheid van ons dorpje verhogen.

* De kwakels

De aantrekkelijkheid zal ook verhoogd worden doordat men van einde Zonnewijzerspad, door „het land” naar het Zeilemakerspad kan wandelen. Drie bruggetjes (kwakels) stellen ons daartoe in staat. Het was reeds lang de wens van de bezoekers een „ommetje” te kunnen maken.

* Siertuin

De z.g. overtuin tegenover de Walvis is geheel gereed gekomen. Hij is ingericht in Lodewijk XIV stijl en 25 m lang en 14 m breed. Een bruggetje over de wegsloot geeft toegang. Ja zelfs zal men binnenkort door een nieuwe brug aan de oostkant, het „Kwakelpad” kunnen bereiken.

* De Gortershoek wordt geïnspireerd . . .

Twee bewoners van de Gortershoek, blijkbaar aangevuurd door het gestalte krijgen van de Zaanse Schans, lieten hun huizen aan de Zaan-kant in overeenstemming brengen met de omgeving. Er was er zelfs één met een nieuw . . . best jaars end.

* Een schoolboekje over de Schans

Bij de uitgeverij Roelofs van Goor te Amersfoort, is in de serie „Jops” een leesboekje verschenen geschreven door onze bekende ex-streekgenoot Cor Bruyn. Het boekje is getiteld „Het oude, nieuwe dorp”. Mede door de illustraties zal de volwassene er ook nog van kunnen genieten.

* Nog meer molens: de watermolen en de speelmolen

De watermolen, enige tijd geleden geschonken door ds. J. Verdonk (oud Zaankanter), verricht nu reeds zijn werk, aan het einde van het Zeilmakerspad. Voor de bezoekers, vooral voor de kinderen een bezienswaardigheid! De speelmolen „De Windhond”, afkomstig van het Blauwe Pad te Zaandam heeft nu ook zijn vaste standplaats gekregen en wel even voorbij de „scheepswerf van Brouwer” aan het einde van het Zonnewijzerspad.

* Nog meer molens: „de Zoeker”

Onze zustervereniging „De Zaanse Molen” heeft de enige nog werkende oliemolen in eigendom verkregen van de gemeente Zaandijk.

Hij moet verdwijnen uit het Westzijderveld vanwege de daar al maar voortgaande bebouwing en komt op de plaats waar tot 1914 de oliemolen „de Wind” drie eeuwen had gestaan. De nieuwe fundering is al gereed.

Onze gelukwensen aan de vereniging „De Zaanse Molen”. Een verrijking van ons dorp! In de reeks aan de Zaan van: „de Huisman”, „de Gecroonde Poelenburg” en „de Kat” straks ook nog: „de Zoeker”!

BERICHTEN

Bij beschikking van 18 augustus 1967 No. 145 heeft onze Vereniging Koninklijke Goedkeuring verkregen. Als bijzonderheid kan nog worden vermeld, dat de Koningin het stuk getekend heeft in Porto Ercole.

Oh die contributie! Wij verhoogden de contributie tot f 7.50 per jaar en zeggen erbij: liever f 10.—. Maar nog altijd zijn er leden, o.i. „in goeden doen”, die f 5.— gireren . . .

Gireren: hebt U wel eens bedacht welk een feest het is voor onze penningmeester – die het hoe langer hoe drukker krijgt – als U tijdig gireert?

Het nieuwe verenigingsjaar loopt weliswaar tot oktober 1968, maar zoudt U Uw bijdrage als contributie 1968 *niterlijk* 31 januari a.s. willen gireren. Liefst nog vóór 31 december.

De Legpuzzel is er goed ingegaan. Bijna 8000 exemplaren verkochten wij. Een mooi geschenk met St. Nicolaas! Er is nog voorraad à f 3.90. Nieuwe oplage 5000, tegen iets verhoogde prijs van f 4.20.

Bewaarmap voor het orgaan Anno 1961.

Nieuwe leden, er is nóg voorraad van deze bewaar-map, die gemaakt is van mooi stevig carton uit de molen de Schoolmeester, à f 2.50 + porto. Bestellingen aan de secretaris.